

ЛІНГВАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЦЬКОЇ НАРОДНОЇ ЗАГАДКИ

Статтю присвячено комплексному дослідженню номінативної та комунікативної організації німецької народної загадки (ННЗ) як продукту мовно-креативної діяльності етносу. У статті показано, в яких мовленнєвих жанрах представлена ННЗ. Особлива увага приділяється концептосистемі ННЗ.

Ключові слова: загадка, відгадка, пареміологія, просодика, мовленнєвий жанр, мовленнєвий акт, референція, концептуалізація, предикативна організація, синтаксична структура.

Курохтина А. М. Лингвальная характеристика немецкой народной загадки. Стаття посвящена комплексному исследованию номинативной и коммуникативной организации немецкой народной загадки (ННЗ) как продукта языковой креативной деятельности человека. В статье показано, в каких речевых жанрах представлена ННЗ. Особое внимание уделяется концептосистеме ННЗ.

Ключевые слова: загадка, отгадка, паремология, просодика, референция, речевой жанр, речевой акт, концептуализация, предикативная организация, синтаксическая структура.

Kurokhtina A. M. The Lingual Characteristics of the German Folk Riddle. The article is devoted to the complex investigation of nominative and communicative organization of the German folk riddle (gfr) as a result of linguistic creative activity of the ethnos. The German folk riddle is a brief, allegoric description of any object or phenomenon which is represented by two speech genres – poetry and prose. Riddles possess those basic traits which are characteristic for folk-paroemic texts and namely parallelism, topology, question-answer unities which are common for formula folklore. In terms of prose and poetry genres a riddle is characterized by variety of its genre forms the most significant of which are puzzles, anagrams, crosswords, rebuses, jokes. They are quite represented in such folklore forms as fables-riddles, tales-riddles. The common feature of all these forms is the appearance of “traces” of evolution which moves in the direction from “serious” riddles to riddles-jokes. The peculiarity of the German riddles causes diffusion of features of several functional styles – conversational, literary and official. The riddle is mainly structured as simple and complex statement. As the riddle is first of all is a word-poetic way of the environment description, the priority place is given to the idea of life support to a person in his/her natural surrounding: nature (where a person exists) and material world (what serves a person). The socio-discourse space of the German folk riddle is determined by a stable set of dominants: HUMAN BEING, NATURE, THINGS, TIME-SPACE. For instance, the palette of plants and the palette of natural phenomena which surround people in their life world are widely represented in the German folk riddle. The communicative roles are distributed in the direction “theme-rheme”. As a rule, theme is embodied by the way of pronominal substitution and rheme by subjective word order where its initial position is acceptable. *Key words:* riddle, answer to a riddle, paroemiology, prosody, speech genre, speech act, reference, conceptualization, predicative organization, syntactic structure.

Метою цієї статті є дослідження номінативної та комунікативної організації німецької народної загадки. **Об’єктом** цієї статті є німецька народна загадка, а **предметом** – її когнітивно-семантичні та комунікативно-функціональні характеристики. У контексті мультидисциплінарних студій загадка постає як поліфункціональна знакова система, спеціалізована на виконанні низки екстра- та інтралінгвальних функцій.

Як явище когнітивно-дискурсивного порядку німецька народна загадка являє собою стислий, алегоричний опис якого-небудь предмета чи явища, представлений двома мовленнєвими жанрами – віршовим і прозовим. Вона становить собою бінарно організований текстовий конструкт, когнітивно-логічна структура якого формується за принципом дискретної єдності одиниць прямої й непрямої номінації: *Du hast sie schon gesehen, | Sie schlägt und hat doch keine Hand, | Sie geht und bleibt auch stehen | Und hängt doch an der Wand (Uhr)*. Загадки наділені тими основними властивостями, що характерні для фольклорно-паремійних текстів: паралелізм, еквілінеарність, топологія, питально-відповідні єдності, загальноприйняті в фольклорі формули. Лінгвопоетична специфіка загадки дозволяє розглядати її як словесно-художній феномен, в якому відбуваються активні процеси тропеїзації художнього субстрату.

У межах прозового і віршового жанрів загадка характеризується розмаїттям своїх жанрових форм, серед яких головними є шаради, анаграми, арифмографи, логогрифи, кросворди, ребуси, жарти [Brockhaus 1989, с. 56]. Досить часто вони виступають у ролі проміжних фольклорних форм – байки-загадки, казки-загадки тощо. Спільним для всіх цих форм є те, що всі вони виявляють «сліди» еволюції, рух якої спрямовано від «серйозних» загадок до загадок-жартів. Жанрово-мовленнєва своєрідність німецької загадки спричиняє

дифузію рис декількох функціональних стилів – розмовного (неповна структурна оформленість, велика активність просторічних елементів, висока продуктивність мовних одиниць конкретного значення й низька продуктивність тих із них, що мають абстрактно-узагальнювальне значення), художнього (наявність «образу автора», експресивність, емоційність), офіційно-ділового (питально-спонукальний візерунок, специфічно обмежений набір використовуваних часових форм, прозорість синтаксичної структури).

Займаючи проміжне становище між поезією й прозою, німецька народна загадка часто створюється у формі ритмізованої прози, де широко вживаються парна (суміжна) й перехресна рими. Остання припускає наявність віршової форми, наділеної, у свою чергу, ритмом: *Erst klein wie Kümmel, | dann grün wie Gras, | dann blau wie der Himmel. | Rat, was ist das?* (Flachs). Когнітивно-семантичний потенціал німецької народної загадки зумовлює здатність загадки відображати певний референт у його релевантному денотативному просторі та дозволяє розглядати її як пояснювальну та / або уточнювальну референцію ідентифікації. Механізм референції загадок і відгадок заснований на ідентифікації, а також на комбінації автосемантичних і синсемантичних категоріальних одиниць німецької мови. В текстах загадок такими одиницями є займенник та іменник, а у відгадках – переважно іменники предметно-конкретної семантики.

У такий спосіб загадка виявляється структурованою в основному у формі простих і складних суджень, інтенціональний спектр яких може набувати різних вторинно-прагматичних смислів – категоричності, стверджувальності, достовірності, амбівалентності, конвенціональності тощо. У відгадках же превалюють однослівні лексичні одиниці, хоча й не виключається наявність відгадок-словосполучень, відгадок-речень і відгадок-текстів. При цьому не можна не помітити тенденцію в розвитку відгадки від однослівної до текстової одиниці, що пояснюється переміщенням фокусу соціодискурсивної уваги із самого закодованого референта до якостей, дій та умов його існування.

Концептуальний референт, що актуалізується в загадках, корелює з відгадкою. Він може бути як гіперонімічного, так і гіпонімічного порядку. Ієрархічно організована сукупність концептів-гіперонімів і концептів-гіпонімів утворює концептосистему ННЗ. Остання є системою закритого типу, оскільки конституюється сталим набором концептуальних домінант, серед яких незмінними упродовж всього еволюційного поступу ННЗ є домени ЛЮДИНА, ПРИРОДА, РЕЧІ, ЧАСОПРОСТІР. Усі вони характеризуються універсальністю й не належать до одного синхронічного культурного зрізу, виходячи з минулого та йдучи в майбутнє.

Концептосистема ННЗ відбиває здатність людської думки до етноспецифічної концептуалізації довкілля в межах наївної картини світу. Вона складається із ментальних одиниць трьох типів – метахтонів (ЗАГАДКА / RÄTSEL), аллохтонів і автохтонів [Приходько 2008, с. 239-241]. Аллохтони – це нетипові для когнітивно-семантичного простору ННЗ концепти, набір яких зводиться до семи високоабстрактних ментефактів (SCHÖNHEIT, LIEBE, TRAUM, HASS, GRIMM, GEWISSEN, NICHT/S). Натомість провідне місце у ННЗ посідають автохтонні концепти, які й визначають її ментально-інформаційний «портрет».

Оскільки загадка є насамперед словесно-поетичним способом відображення довкілля, пріоритетне місце в ній посідає ідея життєзабезпечення людини в її натуральному оточенні: природа (те, у чому існує людина) і матеріальний світ (те, що обслуговує людину). Соціодискурсивний простір ННЗ визначається сталим набором автохтонних домінант, серед яких незмінними впродовж усього її еволюційного поступу залишаються домени ЛЮДИНА, ПРИРОДА, РЕЧІ, ЧАСОПРОСТІР.

Концептосистема німецької народної загадки віддзеркалює здатність людської думки до етноспецифічної концептуалізації світу, що сприяє формуванню наївної картини світу. Так, доволі продуктивний у загадці концепт ЛЮДИНА постає як параметричний, універсальний (єдиний для всієї Ойкумени), регулятивний (такий, що дотримується визначених норм і стандартів) й аксіологічно нейтральний. На спадних рівнях абстракції цей концепт може

верифікуватися в загадці через свої гіпонімічні репрезентанти антропоморфного, біосоціального й етноспецифічного порядку.

Макроконцепт *NATUR*, як правило, не фігурує в ННЗ. Не знаходять свого пареміологічного втілення й мезоконцепти, які організують ментальні одиниці складного рівня абстракції: ландшафт, природні явища, тварини, рослини тощо. Натомість у ННЗ чи не найширше представлена рослинна палітра та палітра природних явищ, що оточують людину в її життєвому світі. В артефактному домені РЕЧІ відбивається матеріальний світ, що оточує людину в її повсякденні, обслуговує її побут і працю, задовольняє її фізіологічні та інтелектуальні потреби. У когнітивно-семантичному просторі ННЗ топохронний концепт представлено трьома мезоконцептами: ЧАС, ПРОСТІР і КОСМОС. У тісній взаємодії з лінгвокогнітивним потенціалом загадки знаходиться і її функціональна реалізація, специфіка якої задається лінгвопрагматичними властивостями, предикативною організацією та синтаксичним аранжуванням.

З погляду актуального членування текстова матерія загадки утворюється комунікативно розчленованими й комунікативно нерозчленованими конструкціями з лінійною та паралельною прогресіями. В цілому розподіл комунікативних ролей здійснюється у напрямку від теми до реми. При цьому тема, як правило, втілюється шляхом прономінального заміщення, а рема – через суб'єктивний порядок слів, що допускає її ініціальну позицію. Комунікативна напруга загадки здебільшого створюється завдяки її специфічній структурно-граматичній організації (варіації з рамковою конструкцією, валентність, актуальне членування).

Прагмасемантичний інваріант ННЗ базується на питальній інтенції в режимі ігрового модусу спілкування з метою спонукання адресата до розв'язання певного інтелектуального завдання. Будучи інтенційно зумовленою та екстравертивно зорієнтованою мовленнєвою дією, німецька народна загадка здатна корелювати як з простими, так і з комбінованими мовленнєвими актами. При цьому при загадуванні обов'язковою умовою є виклад певного кластеру інформації. Запит же останньої (спонукання до відповіді) є відносним, оскільки він аргіогі заданий законами жанру. На тлі інваріантної квеситивної прагманастанови в комунікативному просторі загадки можуть актуалізовуватися варіативні прагматичні смисли – констативні та директивні, а також їх комбінації.

Темпоральні рамки ННЗ обмежуються наявністю трьох основних часових форм – презенса, претерита й перфекта та їх комбінацій за алгоритмом *consecutio temporum*. Найпродуктивнішим виявляється презенс, що сприяє синхронізації референта в момент мовлення: *Was **schmilzt** nicht im Sommer und **friert** nicht im Winter?* (Stein). Спектр модальних засобів ННЗ охоплює не лише форманти внутрішньої (індикатив, кон'юнктив, імператив) і зовнішньої (модальні дієслова, слова і частки), але і обох разом. Персональна мережа характеризується превалюванням активного стану і конструкціями з дієсловом у третій особі, що зумовлюється специфікою загадки як висловлення, предикативна структура якого призначена не для інтерактивного, а для пасивного використання в мовленні. Комунікативний регістр ННЗ задається не схемою «я – ти», а схемою «він / вона / воно». Саме тому суб'єкт-підмет тут часто оформлюється невизначено-особовим займенником *man*.

У тісній взаємодії з лінгвокогнітивним потенціалом загадки знаходиться і її функціональна реалізація, специфіка якої задається синтаксичним аранжуванням. Широкий спектр синтаксичних засобів (від моно- до поліпредикативних) свідчить про певну гнучкість синтаксичної структури німецької народної загадки, що цілком задовольняє її комунікативні та інформативні настанови. Найбільш продуктивними тут є прості реченнєві побудови. У надфразових загадках, використовуються декілька синтаксичних конструкцій одночасно. Зміна різних видів речень у текстах ННЗ частково зумовлена стилістичними факторами, що дозволяють уникнути монотонності синтаксичного порядку, а також надають можливість описати загаданий предмет чи особу мінімальною кількістю мовних одиниць: *Als ich beim*

Leben noch angehörte, Vermochte ich keine Stimme von mir zu geben, als mein Leben zu Ende war, begann meine Stimme zu tönen (das Muschelhorn als Blasinstrument).

При цьому перевага надається простим синтаксичним конструкціям, що також пов'язано з жанрово-мовленнєвою специфікою й фольклорними витоками загадки, що при всій складності закодованого об'єкту вимагають зовнішньої простоти, структурної прозорості та максимальної лаконічності його поверхневих маніфестацій. Цим же можна пояснити й активність у текстовому континуумі ННЗ тих синтаксичних процесів, що спрямовані не на ускладнення, а на спрощення їх синтаксичної «упаковки», – еліпсис, компресія, редуція, контамінація, парцеляція. Використання останніх пов'язане з прагненням мовної особистості до гармонізації своїх повідомлень шляхом урізноманітнення їхнього синтаксичного малюнка.

Таким чином, німецька народна загадка є структурно, змістовно й функціонально завершеним мовленнєвим продуктом фольклорного походження, який генерується за чіткими логічними законами судження, користується ресурсами замкненої на собі концептосистеми й будується за комунікативною моделлю комбінованого мовленнєвого акту, метою якого є питальне спонукання до інтелектуальної активності адресата.

Пропонований погляд на когнітивні основи й функціонування німецькомовних загадок визначає й деякі **перспективні напрямки** досліджень. У межах цього дослідження залишаються невирішеними чимало проблем, пов'язаних з виділенням концептуальних домінант, з більш детальним вивченням проблем і законів кодування й декодування, з карнавалізацією загадки (використанням у «сміховому» дискурсі) тощо. Вивчення німецьких народних загадок є доцільним з погляду теорії жанрів і стилів, лінгвокультурології, лінгвосинергетики тощо. Особливий вузол проблематики складають контрастивні дослідницькі рефлексії, які уможливають зіставний аналіз німецьких народних загадок і загадок інших лінгвокультур.

Література

Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики : монографія / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
Brockhaus Lexikon. – München : dtv, 1989. – Bd. 15. – 335 S.

УДК: 811.111 : 81'37

МОСКОВЧУК Л. Ю., КЛЮЙКО К. А.

(Запорізька гімназія № 71 з поглибленим вивченням іноземної мови)

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “FLOWER” В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються особовості системної організації лексико-семантичного поля “FLOWER” в англійській мові. Проводиться аналіз особливостей відносин між лексичними одиницями, що позначають квіти у складі словника сучасної англійської мови. Здійснюється класифікація та виявляється закономірність формування і функціонування конститuentів лексико-семантичного поля “FLOWER”.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, номінативні одиниці, системна організація, ядро, периферія, квітка.

Московчук Л. Ю., Ключико К. А. Системная организация лексико-семантического поля “FLOWER” в английском языке. В статье рассматриваются особенности системной организации лексико-семантического поля “FLOWER” в современном английском языке. Проводится анализ особенностей отношений между лексическими единицами, обозначающих цветы в современном английском языке. Приводится классификация и определяется формирование и функционирование составляющих лексико-семантического поля “FLOWER”.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, номинативные единицы, системная организация, ядро, периферия, цветок.

Moskovchuk L. Yu., Kliuyko K. A. Structural Organization of Lexico-semantic Field “FLOWER” in the English Language. This article is focused on the study of special features of structural organization of lexico-semantic field “FLOWER” in modern English, carried out using the system-functional, the semantic and the structural approaches. Relevance of the study is due to the need to explore different approaches to systemize the vocabulary of the English language, among which a special place is occupied by